

به نام او که اندیشیدن از اوست

دانشگاه علوم پزشکی
و خدمات بهداشتی درمانی تهران

دستورالعمل نیازسنجی برنامه‌های درسی در دانشگاه علوم پزشکی تهران

بهمن ماه ۱۴۰۲

مقدمه و ضرورت

امروزه یکی از مهم‌ترین وظایف دانشگاه‌های علوم پزشکی طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی مختلف به منظور تربیت دانش‌آموختگانی کارآمد و توانمند در عرصه خطیر خدمات بهداشتی و درمانی است. اساس طراحی و توسعه برنامه‌های درسی، رفع نیازهای اساسی نظام سلامت و ذی‌نفعان آن است و چنانچه این برنامه‌ها با نیازهای نظام سلامت، فراگیران، اعضای هیئت علمی، بیماران و جامعه انطباق نداشته باشند، کارایی لازم را از دست داده و منجر به ناسازگاری خواهند شد. در واقع، شناسایی نیازهای آموزشی، اولین گام در تدوین برنامه‌های درسی بوده و مهم‌ترین نقش را در اثربخشی دوره‌های آموزشی ایفا می‌نماید. پژوهش‌های انجام شده، نشان داده‌اند که برنامه‌های درسی تدوین شده بر اساس نتایج حاصل از نیازسنجی، یادگیری و انتقال یادگیری به محیط شغلی را بیش از برنامه‌های درسی که بدون نیازسنجی تدوین شده‌اند، بهبود می‌بخشند. به این ترتیب، ضروری است به منظور مشارکت ذی‌نفعان، ارتقای کیفیت و اثربخشی برنامه‌های درسی، فرایند طراحی برنامه‌ها با انجام نیازسنجی آغاز شود. بر این اساس، ضمن کشف مشکلات اساسی موجود در برنامه درسی فعلی، تصمیم‌گیری در مورد طراحی یک برنامه درسی جدید نیز، با استفاده از مجموعه اطلاعات حاصل از نیازسنجی، امکان‌پذیر می‌شود. همچنین در ادامه مسیر برای اطمینان از موفقیت این برنامه درسی جدید، نیاز به کسب اطلاعاتی در مورد نیازهای آموزشی ذی‌نفعان وجود دارد که باید به طور منظم جمع‌آوری و جهت تداوم اجرای برنامه درسی، تحلیل شود.

در این میان، نیازسنجی آموزشی به صورت هدفمند، روش‌ها و ابزارهای خاصی را به کار می‌گیرد. پراکندگی منابع نیازسنجی آموزشی از یک طرف، و وجود معایب و مزایای متفاوت برای هر یک از الگوها و فنون نیازسنجی از طرف دیگر باعث شده است که انتخاب یک طرح نیازسنجی مناسب، دقیق و معتبر را ضروری سازد. بنابراین پیروی از یک چارچوب یا مدل مشخص در پروژه‌های نیازسنجی می‌تواند سبب تسهیل فرایندها و افزایش اعتبار و دقت آن شود و پاسخگویی نظام آموزشی را در شرایط کنونی بهبود بخشد. این نکته بسیار حائز اهمیت است که برنامه‌ریزان در شرایط و زمینه‌های مختلف، چارچوب نیازسنجی مناسب را تشخیص داده و به درستی به کار گیرند، در غیر این صورت ممکن است اطلاعات نادرستی در سیستم به کار گرفته شود و سبب عدم توازن در تدوین برنامه‌های درسی همچنین عدم کارایی سیستم در ارائه خدمات مورد نیاز جامعه گردد.

افزون بر تأکید بر ضرورت انجام نیازسنجی همچنین پیروی از یک چارچوب یا الگوی مناسب در پروژه‌های مرتبط، بررسی و تحلیل بستر فعالیت‌های تخصصی در این حوزه در سطح دانشگاه، از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده و طراحی و اجرای بهینه طرح‌های مرتبط را امکان‌پذیر می‌سازد. نتایج تحلیل بستر نیازسنجی برنامه‌های درسی در دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال ۱۴۰۲، حاکی از وجود چالش‌های مهمی در این مسیر بوده که غلبه بر آنها مستلزم اتخاذ راهکارهایی منطقی است که در این بررسی، به این موضوع نیز پرداخته شده است. برخی از چالش‌های مطرح شده از سوی دانشکده‌ها عبارتند از: ساختارمند نبودن فرایندهای نیازسنجی مبتنی بر روش‌های علمی، عدم مشارکت مؤثر اعضای محترم هیأت علمی در نیازسنجی و پاسخ به پرسشنامه‌ها، نگرش غیرمثبت اساتید نسبت به عملیاتی شدن نتایج نیازسنجی، عدم استفاده از الگو و روش مناسب و استاندارد در فرایند نیازسنجی آموزشی، عدم وجود ساختار مشخصی برای دریافت بازخورد از نتایج نیازسنجی، ضعف در ساختار برنامه اجرایی در فرایند نیازسنجی آموزشی، عدم توجه دقیق به برگزاری جلسات آموزشی و توجیهی برای کمیته بازنگری در خصوص آشنایی با روش‌های بازنگری برنامه‌های درسی و نحوه صحیح اجرای فرایند نیازسنجی، تشکیل تیم نیازسنجی بدون در نظر گرفتن دانش، تخصص و مهارت‌های مرتبط، عدم ارتباط و هماهنگی میان اعضا، عدم به‌کارگیری مستندات صنعت و جامعه در فرایند نیازسنجی.

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

برخی از راهکارهای پیشنهادی دانشکده‌ها نیز عبارتند از: ضرورت انجام نیازسنجی به صورت ساختارمند و در سطوح مختلف و برای هر سطح متناسب با حیطه مرتبط با همان سطح انجام شده و در نهایت تجمیع نتایج به عنوان مثال ارزیابی مشکلات یا چالش‌های جاری درحوزه برنامه‌های درسی از دید سطوح مختلف مخاطبان اعم از اساتید، مدیران گروه و دانشجویان، حتی خدمات گیرندگان نظام سلامت و کارکنان بالینی به عنوان پیش نیاز طراحی پرسشنامه یا جلسات نیازسنجی، ایجاد نگرش مناسب در اعضای هیأت علمی نسبت به مقوله نیازسنجی و ترسیم مسیر پیش رو در خصوص چگونگی بهره‌برداری از نتایج نیازسنجی‌های انجام شده به منظور مشارکت حداکثری ذی‌نفعان، برگزاری جلسات توجیهی ویژه گروه‌های آموزشی، برگزاری دوره‌های توانمندسازی در حوزه نیازسنجی برنامه‌های درسی، به‌کارگیری روش‌های بهینه و موثر جهت نیازسنجی آموزشی، تهیه و تدوین ساختار اجرایی موثر و مناسب جهت اجرای برنامه نیازسنجی و بازنگری بر اساس متون منتشر شده و روش‌های کاربردی پایش شده از منظر صاحب نظران و توانمندسازی اعضا بر این اساس، برگزاری جلسات آموزشی جهت آشنایی دقیق با فرایند و نحوه دریافت و گردآوری اطلاعات در خصوص نیازهای آموزشی از منابع معتبر و همچنین ارزیابی اطلاعات کسب شده.

به نظر می‌رسد به رغم تنوع چالش‌های عنوان شده، اکثریت قریب به اتفاق این موارد، نشأت گرفته از معضل «فقدان ساختار مدون مصوب دانشگاهی» در این حوزه باشند. بدون شک، غلبه بر این چالش‌ها، مستلزم وجود ساختار و تشکیلات مرتبط با نیازسنجی برنامه‌های درسی با استفاده از ظرفیت‌های موجود در سطوح مختلف مدیریتی مرتبط با این حوزه و تعیین شرح وظایف، ساز و کارهای اجرایی، مراحل انجام فرایند و ایجاد ضمانت اجرایی در قالب نظام و یا دستورالعمل مدون و مصوب دانشگاهی می‌باشد؛ که در مجموعه راهکارهای مرتبط پیشنهاد شده از سوی دانشکده‌ها نیز، این موضوع به طور دقیق، تصریح شده است.

با عنایت به این مراتب، در این دستورالعمل در نظر است به منظور بسترسازی جهت اجرای نیازسنجی‌های نظام‌مند در حوزه برنامه‌ریزی درسی در دانشگاه، ضمن عنایت به اسناد بالادستی وزارتی و دانشگاهی همچنین متون تخصصی حوزه نیازسنجی، تمامی ارکان این فرایند و ساز و کارهای مرتبط، به طور دقیق تبیین شود؛ به ترتیبی که دستاوردهای این گونه مطالعات، برنامه‌ریزان آموزشی را در ارزیابی دقیق‌تر نیازهای آموزشی و شکاف‌های موجود در برنامه‌های درسی، یاری نماید و زیربنایی متقن را جهت تحقق اهداف کلیه فعالیت‌های تخصصی مرتبط اعم از «طراحی و پیشنهاد انواع برنامه‌های درسی نظیر برنامه‌های درسی رشته مقاطع جدید کشوری، دوره‌های فرا برنامه و دوره‌های آموزش مداوم» همچنین «بازنگری برنامه‌های درسی در حال اجرا» متناسب با نیازهای کشف شده، فراهم سازد.

اهداف

- حمایت و بسترسازی جهت طراحی و اجرای نیازسنجی‌های نظام‌مند در حوزه برنامه‌ریزی درسی
- بهره‌برداری از نتایج نیازسنجی‌ها در حوزه برنامه‌ریزی درسی به منظور:
  - راه‌اندازی و طراحی برنامه‌های درسی جدید اعم از «برنامه‌های درسی کشوری منجر به مدرک تحصیلی»، «دوره‌های فوق برنامه^۱» و «دوره‌های آموزش مداوم»
  - بازنگری برنامه‌های درسی در حال اجرا با عنایت به اسناد بالادستی و در چارچوب اختیارات تفویض شده به دانشگاه‌ها

ماده ۱. تعاریف واژگان تخصصی

نیاز: نیاز عبارت است از فاصله بین وضع موجود و وضع مطلوب. نیاز مفهومی چند بعدی است که درک کامل آن مستلزم جامع نگری و کسب اطلاعات از منابع گوناگون است.

نیازسنجی آموزشی: نیازسنجی آموزشی فرایندی نظام مند برای شناسایی نیازهای موجود، تحلیل آن بر اساس شرایط و امکانات موجود و نهایتاً تعیین اولویت‌ها برای عمل می‌باشد. به عبارتی نیازسنجی آموزشی، فرایند شناسایی نیازهای مهم و اولویت بندی نیازها در عرصه آموزش است.

ذی نفعان: منظور کلیه افرادی است که به نوعی تحت تاثیر برنامه درسی پیشنهاد شده قرار می‌گیرند که می‌تواند مشتمل بر دانشجویان، دانش‌آموختگان، اعضای هیأت علمی، بیماران، سایر حرف مرتبط علوم پزشکی، مسؤولین آموزشی، نهادهای تامین بودجه و اعتباربخشی و غیره باشد.

برنامه درسی: منظور از برنامه درسی در این دستورالعمل، برنامه درسی متعلق به «دوره‌های آموزشی منجر به مدرک تحصیلی (برنامه‌های درسی کشوری رشته‌مقاطع مختلف یا همان کوریکولوم)» و سطوح مختلف برنامه درسی ذیل آن اعم از طرح دوره و طرح درس، «دوره‌های آموزشی فوق برنامه^۱» و «دوره‌های آموزش مداوم» است.

برنامه‌ریزی درسی: برنامه‌ریزی درسی^۲، فرایندی نظام مند است که در قالب گام‌هایی از پیش طراحی شده و با طراحی ترکیبی پیچیده از عناصر دارای تطابق سازنده با یکدیگر، شکل گرفته و محصول نهایی آن، انواع و سطوح مختلف برنامه درسی بر طبق تعریف ارائه شده در این دستورالعمل، می‌باشد.

ماده ۲. ساختار و تشکیلات نظام نیازسنجی برنامه‌های درسی

۱-۲. ساختار و تشکیلات نظام نیازسنجی

با توجه به اهمیت نیازسنجی به عنوان نخستین گام فرایند برنامه‌ریزی درسی و با عنایت به ماده ۱ آیین نامه «تدوین و بازنگری طرح دوره‌های رشته مقاطع دایر» و شیوه نامه «تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی» در خصوص ساختار و تشکیلات ویژه مدیریت حوزه برنامه‌ریزی درسی و نظر به شکل‌گیری این ساختار در دانشکده‌ها از طریق درگیری تمامی ارکان دست‌اندرکار امر آموزش اعم از ریاست، معاون آموزشی، مدیر دفتر توسعه آموزش و مدیران گروه‌های آموزشی و ... استفاده از ظرفیت این تشکیلات در تمامی گام‌های فرایند برنامه‌ریزی درسی از جمله نیازسنجی، توصیه می‌شود و به تبع آن وظایف به شرح ذیل، دنبال خواهد شد:

۲-۲. وظایف گروه‌های آموزشی دانشکده‌ها

- تدوین و انجام طرح‌های نیازسنجی به منظور شناسایی مشکلات و شکاف‌های موجود در برنامه‌های درسی ارائه شده توسط گروه آموزشی از دید سطوح مختلف ذی‌نفعان مانند اساتید، دانشجویان، دانش‌آموختگان، خدمات گیرندگان نظام سلامت و .... برای پاسخ به دو هدف «تبیین ضرورت راه‌اندازی/ بازنگری برنامه درسی^۳» و «تبیین مدل مناسب تدوین/ بازنگری برنامه درسی»

1. Extracurricular Courses

2. Curriculum Planning

۲. منظور از برنامه درسی در این دستورالعمل، برنامه درسی متعلق به «دوره‌های آموزشی منجر به مدرک تحصیلی (برنامه‌های درسی کشوری رشته‌مقاطع مختلف یا همان کوریکولوم)» و سطوح مختلف برنامه درسی ذیل آن اعم از طرح دوره و طرح درس، «دوره‌های آموزشی فوق برنامه» و «دوره‌های آموزش مداوم» است.

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

- رایحه پیشنهادات اصلاحی جهت بازنگری برنامه‌های درسی در حال اجرا به کمیته برنامه‌ریزی درسی دانشکده مبتنی بر نتایج نیازسنجی انجام شده^۱
- رایحه درخواست راه‌اندازی و طراحی برنامه درسی جدید به کمیته برنامه‌ریزی درسی دانشکده مبتنی بر نتایج نیازسنجی انجام شده
- رایحه گزارش در خصوص روند اجرای طرح‌های نیازسنجی در حوزه برنامه‌ریزی درسی به کمیته برنامه‌ریزی درسی دانشکده و سایر ذی‌نفعان
- انعکاس نتایج نیازسنجی‌های انجام شده به معاون آموزشی دانشکده به عنوان نایب رییس کمیته برنامه‌ریزی درسی **تبصره ۱:** با عنایت به بند ۳-۱-۳ ماده ۳ شیوه نامه «تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی» مصوب شورای آموزشی دانشگاه، در صورتی که بر مبنای یافته‌های نیازسنجی برنامه‌های درسی (کوریکولوم‌های مصوب وزارتی)، **تغییرات گسترده‌تر از حیطه اختیارات دانشگاه‌ها^۲، مورد نیاز باشد**، ضروری است گروه آموزشی مربوطه، ضمن انعکاس نتایج نیازسنجی انجام شده، پیشنهاد مربوط به تغییرات و اصلاحات لازم در برنامه درسی را به همراه کلیه مستندات مرتبط (مستندات نیازسنجی، ارزشیابی برنامه، مرور برنامه‌های درسی مشابه در دانشگاه‌های معتبر جهان و ....) به معاونت آموزشی دانشکده اعلام نماید تا در قالب نامه رسمی به معاونت آموزشی دانشگاه ارسال گردد. معاونت آموزشی دانشگاه نیز پس از بررسی‌های لازم و حصول اطمینان از فراهم بودن امکانات و زیرساخت‌ها متناسب با موارد اصلاحی، مراتب را به دبیرخانه‌های مرتبط/بورد تخصصی مرتبط در وزارت متبوع، اعلام می‌نماید.
- **تبصره ۲:** به منظور انجام بهینه فعالیت‌های تخصصی این حوزه، گروه‌های آموزشی می‌توانند از مشاوره تخصصی دفتر توسعه آموزش و یا مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه (در صورت ارسال درخواست از سوی دانشکده مربوطه)، بهره‌مند شوند.

۲-۳. وظایف کمیته‌های برنامه‌ریزی درسی دانشکده‌ها

با عنایت به بند ۱-۳-۳ ذیل ماده ۱ «شیوه‌نامه تدوین و بازنگری برنامه‌های درسی»، کمیته برنامه‌ریزی درسی هر یک از دانشکده‌ها، مسؤولیت حمایت و بسترسازی جهت تسهیل اجرای نیازسنجی‌های آموزشی نظام‌مند را بر عهده داشته تا بدین وسیله ضمن حمایت از این گونه فرایندها، از نتایج آن‌ها در تدوین یا بازنگری برنامه‌های درسی در سطح گروه‌های آموزشی مستقر در دانشکده‌ها، استفاده شود. اعضای کمیته‌های برنامه‌ریزی درسی و چگونگی انجام وظایف توسط اعضا در شیوه‌نامه تدوین و بازنگری طرح دوره‌های هر یک از دانشکده‌ها تصریح شده است و تقسیم این وظایف و انجام فعالیت‌های مرتبط، بنا بر اقتضات هر دانشکده و با توجه به مفاد آن شیوه‌نامه، خواهد بود.

وظایف کمیته‌های برنامه‌ریزی درسی دانشکده‌ها به شرح ذیل می‌باشد:

- برگزاری جلسات توجیهی در خصوص ضرورت انجام نیازسنجی سطوح مختلف برنامه‌های درسی در دانشکده ویژه مدیران گروه‌های آموزشی، اعضای هیأت علمی نماینده گروه‌های آموزشی و سایر اعضای هیأت علمی علاقه‌مند
- شناسایی دوره‌های توانمندسازی آموزشی مورد نیاز و ارسال درخواست برگزاری این گونه دوره‌ها به دفتر توسعه آموزش دانشکده و یا مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه بر حسب نیاز اعضای هیأت علمی

۱. ارائه یافته‌های حاصل از طرح‌های نیازسنجی انجام شده توسط گروه آموزشی به کمیته برنامه‌ریزی درسی دانشکده جهت بررسی پیشنهادات اصلاحی جهت بازنگری برنامه‌های درسی موجود و یا درخواست راه‌اندازی و طراحی برنامه‌های درسی جدید در گروه آموزشی، برای تصمیم‌گیری کمیته برنامه‌ریزی درسی ضروری است.

۲. مصوبه نودمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۴۰۲/۰۹/۰۸ مبنی بر واگذاری اختیار برنامه‌ریزی درسی به دانشگاه‌ها در راستای ارتقای توانمندی فراگیران، حیطه اختیارات دانشگاه‌ها و ساز و کارهای اجرایی مربوطه را مشخص نموده است (پیوست شماره ۱).

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

- ارسال راهنماها، دستورالعمل‌ها و مستندات مربوط به نیازسنجی جهت استفاده ذی‌نفعان در گروه‌های آموزشی
- بررسی نتایج حاصل از نیازسنجی‌های دریافتی از گروه‌های آموزشی دانشکده به عنوان زیربنای لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص ضرورت بازنگری برنامه درسی در حوزه اختیارات دانشگاه‌ها و یا راه اندازی برنامه درسی جدید در گروه‌های آموزشی آن دانشکده
- تعیین شکل و روند پایش اجرای نیازسنجی‌های برنامه‌های درسی و تصمیم‌گیری در خصوص چگونگی استفاده از نتایج در سطح گروه‌های آموزشی و ارائه بازخورد در هر دانشکده
- ارائه گزارش سالانه در خصوص روند تدوین و اجرای طرح‌های مرتبط با نیازسنجی برنامه‌های درسی و نتایج به دست آمده به مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه

۲-۴. وظایف مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه

پس از تدوین و تصویب «دستورالعمل نیازسنجی برنامه‌های درسی»، واحد برنامه‌ریزی آموزشی مرکز مطالعات و توسعه آموزش به منظور مشاوره، هدایت و نظارت بر اجرای این دستورالعمل در دانشکده‌های مختلف، وظایف به شرح ذیل را دنبال می‌نماید:

- برگزاری جلسات تخصصی توجیهی در خصوص نیازسنجی برنامه‌های درسی ویژه اعضای کمیته برنامه‌ریزی درسی دانشکده‌ها
- ارائه مشاوره‌های تخصصی در خصوص روند طراحی و اجرای طرح‌های نیازسنجی در حوزه برنامه‌ریزی درسی در دانشکده‌ها
- تدوین و ارائه راهنماهای آموزشی در خصوص نیازسنجی برنامه‌های درسی جهت استفاده ذی‌نفعان در دانشکده‌ها
- طراحی و اجرای دوره‌ها و بسته‌های توانمندسازی در حوزه نیازسنجی آموزشی ویژه اعضای کمیته‌های برنامه‌ریزی درسی و سایر اعضای هیأت علمی علاقه‌مند به فعالیت در این حوزه تخصصی
- تعیین سازوکارهایی برای ارائه گزارش در خصوص انجام طرح‌های نیازسنجی برنامه‌های درسی توسط دانشکده‌ها در قالب روش‌های مختلف از جمله گزارش کتبی، جلسات رسمی و غیر رسمی، انتشار در صفحات وب و غیره
- نظارت بر روند اجرای دستورالعمل نیازسنجی برنامه‌های درسی در دانشکده‌ها از طریق دریافت گزارش‌های دوره‌ای و ارائه بازخورد مقتضی به سطوح مختلف تصمیم‌گیری
- ارائه پیشنهاد و رایزنی در خصوص تخصیص مشوق‌هایی^۱ برای اعضای هیأت علمی علاقه‌مند به همکاری در فرایند نیازسنجی برنامه‌های درسی

ماده ۳. مراحل تدوین طرح نیازسنجی برنامه‌های درسی^۲

۳-۱. تعیین هدف نیازسنجی به عنوان پیش‌نیاز تدوین طرح

۱. در صورت تمایل، دانشکده‌ها می‌توانند طرح‌های نیازسنجی برنامه‌های درسی خود را در قالب طرح توسعه‌ای تدوین و از طریق پژوهشیار، مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه (EDC) را به عنوان مرکز هدف طرح، انتخاب نمایند تا ضمن ورود به فرایند داوری، بررسی و تصویب گردد.

۲. توضیحات تکمیلی در خصوص مراحل مختلف تدوین طرح نیازسنجی، در راهنمای پیوست این دستورالعمل، ارائه شده است. همچنین با عنایت به مندرجات ماده ۱ و تعریف ارائه شده برای برنامه درسی، تمامی این مراحل در تدوین طرح نیازسنجی انواع و سطوح مختلف برنامه درسی، قابل تسری بوده و از لحاظ اصول و ساز و کارهای علمی تفاوت اساسی وجود ندارد.

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

۳-۱-۱. ضمن عنایت به تعریف ارایه شده در خصوص برنامه درسی در ماده ۱ این دستورالعمل، هدف نیازسنجی به دو مقوله «راه اندازی و تدوین برنامه های درسی جدید» و «بازنگری و اصلاح برنامه های درسی در حال اجرا»، معطوف است.

تبصره ۱: در خصوص برنامه های درسی مصوب وزارتی، نتایج نیازسنجی، می تواند در سطوح مختلف این گونه برنامه ها اعم از سطح کشوری (برنامه درسی کشوری رشته مقاطع مختلف یا کوریکولوم) و سطح کلاسی ویژه یک درس (طرح دوره / طرح درس)، مورد استفاده قرار گیرد. به رغم یکسان بودن اصول و کارکردهای علمی نیازسنجی در هر یک از این موارد، به طور طبیعی نیازسنجی ویژه یک کلاس درس، از گستردگی و پیچیدگی کمتری برخوردار است؛ به گونه ای که یک عضو محترم هیأت علمی، بتواند پس از آشنایی نسبی با اصول علمی و روش ها و فنون مرتبط، با سهولت بیشتری یک طرح نیازسنجی را برای درس مورد نظر خود در چارچوب اختیارات موجود^۱، تدوین و اجرا نماید.

تبصره ۲: با توجه به اهمیت حرکت به سمت برنامه های درسی مبتنی بر توانمندی، توصیه می شود طرح نیازسنجی در وهله نخست، در جهت کمک به احصای نیازهای جامعه مورد نظر و به تبع آن چارچوب توانمندی های^۲ مورد انتظار دانش آموختگان و تعیین فعالیت های حرفه ای قابل اعتماد^۳، سازماندهی و اجرا گردد.

تبصره ۳: مرور برنامه های درسی مشابه در دانشگاه های معتبر جهان (در فرایند تدوین برنامه های درسی رشته های جدید) همچنین مقایسه وضعیت موجود برنامه های درسی دایر با برنامه های درسی مشابه در دانشگاه های معتبر جهان در قالب یک مطالعه تطبیقی (در فرایند بازنگری برنامه های درسی در حال اجرا)، به عنوان یکی از ابعاد نیازسنجی می تواند به شناسایی شکاف ها و نیازها کمک نماید. بدیهی است ارایه گزارش مربوط به این بررسی در کنار سایر مستندات، به مراجع ذی ربط و ذی نفعان مختلف، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

۳-۲. تحلیل مخاطبان و تعیین منابع جمع آوری اطلاعات

۳-۲-۱. ضروری است در هر پروژه نیازسنجی مرتبط با انواع و سطوح مختلف برنامه های درسی، شناسایی نیازهای آموزشی از منظر مخاطبان ذی نفع و با استفاده از منابع مختلف نیازسنجی صورت پذیرد.

۳-۲-۲. منابع اطلاعاتی نیازسنجی در سطوح مختلف مشتمل بر موارد زیر می تواند باشد: حاکمیت و نهادهای وابسته، آحاد جامعه در طبقات مختلف (بیماران، مؤسسات و نهادهای اجتماعی و ...)، مؤسسات و سازمان های بین المللی، مدیران و سیاستگذاران آموزشی و بهداشتی، واحدهای ارزشیابی و اعتباربخشی، اعضای هیأت علمی، خبرگان و متخصصان رشته های مختلف علوم پزشکی، انجمن های علمی و حرفه ای، فراگیران، دانش آموختگان، کارشناسان و برنامه ریزان درسی، سازمان های تأمین بودجه، اسناد و مدارک قابل دسترس به عنوان مثال نتایج ارزشیابی های برنامه های درسی و دوره های آموزشی، مقالات و ...

۳-۲-۳. در نیازسنجی از منابع اطلاعاتی تعیین شده، لازم است نسبت به روش نمونه گیری بر اساس نوع سؤال و اهمیت نظرخواهی از ذی نفعان مختلف همچنین قابلیت اجرایی و میزان هزینه-اثربخشی توجه شود.

تبصره ۱: توصیه می شود به منظور شکل گیری صحیح یک طرح نیازسنجی، ترکیبی از منابع اطلاعاتی مختلف، مورد نظر قرار گیرد.

تبصره ۲: با عنایت به اهمیت رویکرد بین المللی سازی و نگاه ویژه دانشگاه به این موضوع، نیازسنجی های مشترک بین المللی با دانشگاه های سایر کشورهای جهان به ویژه کشورهای منطقه مدیترانه شرقی تحت پوشش دفتر منطقه مدیترانه

۱. در خصوص این اختیارات، در پیوست شماره ۱، توضیح داده شده است.

2. Competencies

3. Entrustable professional activities

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

شرقی سازمان جهانی سلامت^۱ به منظور تعریف دوره‌های آموزشی کوتاه مدت فوق برنامه مشترک و یا دوره‌های آموزشی بلند مدت مشترک منجر به اخذ مدرک در مقاطع مختلف تحصیلی، با رعایت ملاحظات مندرج در بند ۳-۲-۳، مورد تأکید است.

۳-۳. تعیین سوالات نیازسنجی و نوع داده‌های مورد نیاز

۳-۳-۱. توصیه می‌شود در هر پروژه نیازسنجی، سوالات مربوطه و داده مورد نیاز برای پاسخ به آن‌ها در چارچوبی مشخص، پیش بینی شود. در این میان، در نظر گرفتن اولویت‌ها و نیازهای جامعه همچنین سیاست‌ها و قوانین در سطوح ملی و بین‌المللی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۳-۳-۲. داده‌های لازم برای نیازسنجی برنامه‌های درسی شامل داده‌های کیفی، کمی و یا ترکیبی از آنها می‌تواند باشد.

۳-۴. تعیین روش‌های نیازسنجی و ابزارهای مربوطه

۳-۴-۱. روش‌ها و فنون جمع‌آوری اطلاعات نیازسنجی مختلفی وجود دارند که بنا به اهداف و شرایط حاکم بر نیازسنجی قابل استفاده هستند که مشتمل بر «روش‌ها و فنون توافق محور نظیر گروه متمرکز^۲، تکنیک دلفی^۳، فیش باول^۴، تل استار^۵، گروه اسمی^۶»، «روش‌ها و فنون مسأله محور نظیر تکنیک رویداد مهم^۷، درخت خطا^۸، تحلیل شغل^۹، تحلیل وظیفه^{۱۰}» و «روش‌ها و فنون هدف محور نظیر نیازسنجی مؤسسه محور و ...» می‌باشند. اطلاعات تکمیلی در خصوص این روش‌ها، در راهنمای پیوست ارایه شده است.

۳-۴-۲. ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات نیازسنجی نیز مختلف هستند و شامل مواردی به شرح زیر می‌باشند: پرسشنامه، مصاحبه، بررسی و ارزیابی اسناد و مدارک بیمارستانی (مانند بررسی پرونده^{۱۱} بیماران، گزارش عوارض، گزارش مرگ و میر و ...)، تحلیل اسناد و مدارک موجود (مانند استانداردهای برنامه درسی، آیین‌نامه‌ها، شیوه‌نامه‌ها، مقالات، گزارش‌های منتشر شده از سازمان‌های حرفه‌ای یا نهادهای نظارتی، دستورالعمل‌های بالینی، توصیه‌های سازمان جهانی بهداشت و ...)

۳-۴-۳. توصیه می‌شود در هر یک از نیازسنجی‌ها به منظور تامین صحت و اعتبار داده‌ها و با در نظر گرفتن قابلیت اجرایی آن از منابع، روش‌ها و ابزارهای مختلف و چندگانه برای گردآوری داده‌های نیازسنجی استفاده شود.

۳-۵. تعیین روش‌های تحلیل داده‌های حاصل از نیازسنجی

در فرایند نیازسنجی، داده‌ها در دو دسته اصلی داده‌های کمی و کیفی طبقه‌بندی می‌شوند که تحلیل آن‌ها نیز متناسب با نوع داده‌های جمع‌آوری شده به دو صورت کمی و کیفی و یا ترکیبی از آن‌ها انجام می‌شود.

ماده ۴. استفاده و انتشار نتایج حاصل از نیازسنجی در حوزه برنامه‌ریزی درسی

1. Eastern Mediterranean Regional Office
2. Focus Group (FG)
3. Delphi
4. Fish bowl
5. Tel star
6. Nominal Group Technique (NGT)
7. Critical incidents
8. Fault tree
9. Job analysis
10. Chart audit

کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

۱-۴. انتشار نتایج نیازسنجی در قالب گزارش تحلیلی جهت ارایه به مراجع ذی ربط و ذی نفعان مختلف در دانشگاه به منظور تصمیم گیری در خصوص چگونگی استفاده از نتایج به دست آمده، صورت می پذیرد که می تواند به اشکال مختلف اعم از ارایه گزارش کتبی، ارایه در جلسات رسمی و غیر رسمی، انتشار در صفحات وب و ... انجام شود.

تبصره ۱: افزون بر انتخاب روش و بستر ارایه گزارش، شناسایی مخاطبانی که از نتایج نیازسنجی بهره خواهند برد اعم از مدیران بالادستی، بوردهای رشته های تخصصی، اعضای هیأت علمی، دانشجویان و ... از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

۲-۴. طرح های نیازسنجی برنامه های درسی در صورت برخورداری از ساختاری مناسب، می توانند در قالب مطالعات آموزشی شکل گرفته و در نهایت، نتایج حاصل از آنها در ژورنال های معتبر علمی پژوهشی، منتشر شود.

تبصره ۲: در تمامی مراحل فرایند نیازسنجی برنامه های درسی، رعایت اصول اخلاقی (اصول رازداری و محرمانه بودن هویت افراد)، ضروری است.

۳-۴. بسته به اهداف از پیش تعیین شده طرح های نیازسنجی در حوزه برنامه ریزی درسی، نتایج این گونه طرح ها می تواند در سه زیرحوزه «تدوین برنامه درسی و راه اندازی دوره های آموزشی جدید»، «بازنگری برنامه های درسی در حال اجرا» و «راه اندازی رشته مقاطع دارای برنامه درسی مصوب کشوری برای اولین بار در دانشگاه و پذیرش دانشجو» مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۳-۴. مراحل انجام فرایندهای «تدوین برنامه درسی و راه اندازی دوره های آموزشی جدید» و «بازنگری برنامه های درسی در حال اجرا» همچنین ضمانت های اجرایی مرتبط با ارایه پیشنهادات اصلاحی در چارچوب اختیارات دانشگاهها مبتنی بر نیازسنجی های انجام شده، در شیوه نامه «تدوین و بازنگری برنامه های درسی»^۱ مصوب مهر ماه سال ۱۴۰۰ شورای آموزشی دانشگاه، تعریف و ابلاغ شده است. افزون بر این، مصوبه نودمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۴۰۲/۰۹/۰۸ مبنی بر واگذاری اختیار برنامه ریزی درسی به دانشگاهها در راستای ارتقای توانمندی فراگیران، حیطة اختیارات دانشگاهها و ساز و کارهای اجرایی مربوطه را مشخص نموده است (پیوست شماره ۱).

۲-۳-۴. جهت ارایه پیشنهاد برای «**راه اندازی رشته مقاطع دارای برنامه درسی مصوب کشوری برای اولین بار در دانشگاه و پذیرش دانشجو بر اساس آن**»، لازم است به ضوابط ایجاد رشته مصوب شورای گسترش دانشگاه های علوم پزشکی کشور توجه شود (پیوست شماره ۲).

تصویب دستورالعمل

این دستورالعمل در ۴ ماده، ۳۸ بند و ۹ تبصره تدوین و در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۱۲ در شورای آموزشی دانشگاه به تصویب رسیده و پس از ابلاغ، لازم الاجرا می باشد. بازنگری آن در صورت لزوم هر دو سال یک بار قابل انجام است. کلیه حقوق این سند مربوط به دانشگاه علوم پزشکی تهران می باشد و هر گونه کپی برداری بدون ذکر منبع، غیر قانونی می باشد.

۱. شیوه نامه «تدوین و بازنگری برنامه های درسی»، در مجموعه مستندات پیوست این دستورالعمل جهت بهره برداری، ارایه شده است.

بسمتعالی

شماره: ۵۰۰/۸۳۳۶/د
تاریخ: ۱۴۰۲/۱۰/۱۸
تعداد: ۱۲:۱۱
مهر تیرم و رشد تولید
«مقام معظم رهبری»

رئیس محترم دانشگاه / دانشکده علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ...
رئیس محترم دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی
رئیس محترم دانشگاه علوم پزشکی ارتش
رئیس محترم دانشگاه شاهد
رئیس محترم دانشگاه علوم پزشکی بقیه ا... (عج)
معاون محترم علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی
مدیر عامل محترم سازمان انتقال خون ایران
رئیس محترم موسسه تحقیقات واکسن و سرم سازی رازی
رئیس محترم انستیتو پاستور ایران
رئیس محترم انستیتو آموزشی، درمانی و تحقیقاتی قلب و عروق شهید رجایی
رئیس محترم دانشگاه تربیت مدرس

سلامت

، بدینوسیله مصوبه نودمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۴۰۲/۹/۸ در خصوص
"واگذاری اختیار برنامه ریزی درسی به دانشگاه ها در راستای ارتقای توانمندی فراگیران" به شرح ذیل
جهت اجرا ابلاغ می گردد:

- به دانشگاه های علوم پزشکی اجازه داده می شود حداکثر تا سقف ۲۰٪ از کل واحدهای درسی دوره در هر برنامه آموزشی را از دروس ارائه شده در جدول دروس اختیاری (non-core) براساس نیاز منطقه و شرایط خاص پس از تصویب در شورای آموزشی دانشگاه و تصویب در کلان منطقه آمایشی تغییر دهند.
- به دانشگاه های علوم پزشکی اجازه داده می شود حداکثر تا سقف ۲۰٪ از محتوای هر درس را براساس نیاز و شرایط خاص پس از تصویب در شورای آموزشی دانشگاه و تصویب در کلان منطقه آمایشی تغییر دهند.

دکتر ابوالفضل باقری فرد
معاون آموزشی و
مدیر شورای آموزشی پزشکی و تخصصی

رونوشت:

- دبیران و مدیران محترم حوزه معاونت آموزشی
- واحد خدمات ماشینی

ضوابط ایجاد رشته - مصوب شورای گسترش دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور:

با عنایت به ضوابط ایجاد رشته در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی مصوب شورای گسترش دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، موارد به شرح زیر جهت راه‌اندازی «رشته مقاطع دارای برنامه درسی مصوب کشوری و پذیرش دانشجو در این رشته مقاطع در دانشگاه برای اولین بار»، مورد تأکید می‌باشند:

- گروه‌های متقاضی راه‌اندازی رشته‌های کارشناسی باید حداقل دارای یک یا دو نفر عضو هیأت علمی ثابت و تمام وقت در مرتبه استادیاری باشد.

- گروه‌های متقاضی راه‌اندازی رشته‌های کارشناسی ارشد باید حداقل دارای یک نفر عضو هیأت علمی ثابت و تمام وقت در مرتبه دانشیاری و دو نفر عضو هیأت علمی ثابت و تمام وقت در مرتبه استادیاری با حداقل سه سال سابقه تدریس و تحقیق در رشته مورد نظر؛ مشروط بر این که دست کم در ۵ سال گذشته، ۳ مقاله پژوهشی داشته باشند.

- گروه‌های متقاضی دایر نمودن دوره‌های دکتری باید دارای شرایط زیر باشند:

- حداقل سه دوره دانشجوی کارشناسی ارشد در آن رشته تربیت نموده و دانش آموخته داشته باشند.
- دارای حداقل دو نفر عضو هیأت علمی ثابت و تمام وقت با مرتبه دانشیاری و سه نفر عضو هیأت علمی ثابت و تمام وقت در مرتبه استادیاری با سه سال سابقه تدریس و تحقیق مشروط بر آن که حداقل ۵ مقاله تحقیقی تایید شده توسط معاونت پژوهشی و یا شورای پژوهش‌های علمی ارائه نمایند.
- اعضای هیأت علمی گروه قادر باشند ۷۵٪ از دروس اختصاصی رشته را از نظر آموزش، پوشش دهند.
- حداقل شرایط فیزیکی، فضای آموزشی، آزمایشگاهی و کتابخانه‌ای فراهم باشد که در مورد رشته‌های مختلف، متفاوت است.
- دوره‌های جدید که برای اولین بار در کشور تأسیس خواهند شد، از ضوابط فوق مستثنی می‌باشند و با تشخیص شورای گسترش دانشگاه‌ها، رد یا تصویب خواهند شد.